

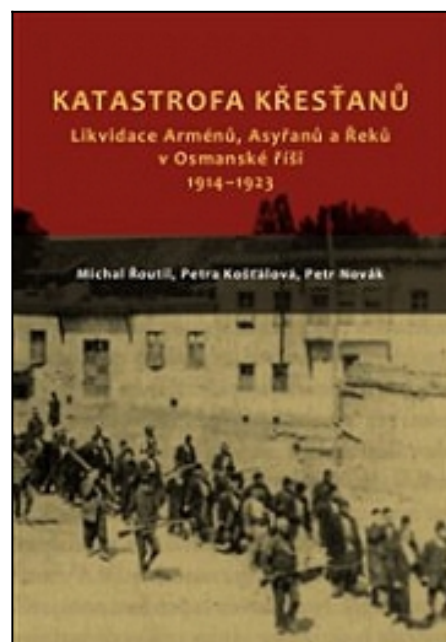
Vyšla nová kniha: KATASTROFA KŘESŤANŮ - o vyvražďování Arménů, Řeků a Asyřanů v Osmanské říši v letech 1914-1923

Těm, kdo se zabývají spory mezi křesťanstvím a islámem v historické perspektivě, dlouhodobě chyběla ucelená publikace na téma likvidace křesťanských menšin na sklonku Osmanské říše. Dosud se mohli seznámit např. pouze s Naimarkovou knihou [Plameny nenávisti](#), monografií M. Bobeliana [Děti Arménie](#) či antologií [Holokaust a jiné genocidy](#).

Předkládaná publikace [Katastrofa křesťanů: Likvidace Arménů, Asyřanů a Řeků v Osmanské říši v letech 1914-1923](#) (autoři: Michal Řoutil, Petra Košťálová, Petr Novák) toto bílé místo v naší historiografii zaplňuje měrou vrchovatou.

Takto knihu oceňuje na obálce vědec a publicista Václav Cílek:

„Tato kniha představuje závažnou, dobře napsanou historickou studii. Je ji ovšem možné číst také jako román o nekončícím kruhu násilí, jako další kapitolu knihy Franze Werfela Čtyřicet dnů nebo opery Bohuslava Martinů Řecké pašije. Četl jsem ji ne proto, abych se vzdělal v historii, ale porozuměl současnosti.“

A také se slovy islamologa a orientalisty prof. Luboše Kropáčka:

„Zachycená svědectví o páchaných krutostech jsou místy doslova otřesnou četbou. Je to hrozné poučení, čeho je člověk schopen. Bohužel jde o svědectví autentická, shody výpovědí potvrzují jejich pravdivost. Kniha probírá své téma ve všech myslitelných souvislostech... Je to kniha vypracovaná s dokonalou odborností - v češtině zatím podobné dílo nevyšlo. Kniha si zaslouží vysoké ocenění.“

Knihu lze zakoupit v dobrých knihkupectvích a na webu: [kosmas.cz](#) a [pavelmervart.cz](#).

Se svolením nakladatelství zde přinášíme úvod ke knize:

Úvod

... na světě jsou pohromy a oběti a je nutné odmítnout, pokud je to možné, být na straně pohromy.
Albert Camus, *Mor*

V předvečer 1. světové války přebývalo na území mnohonárodnostní a nábožensky pestré Osmanské říše 3,5-5 milionů obyvatel křesťanského vyznání. K dnešnímu dni žije v Turecku nepatrný zbytek

původní křesťanské populace, a sice zhruba 60–80 tisíc Arménů (z toho přibližně 5 tisíc arménských katolíků a 500 protestantů), 20 tisíc Asyřanů/Syřanů (převážně syrských jakobitů) a 2–3 tisíce Řeků, tedy zhruba 0,1 % z celkového počtu obyvatel. Tragické události započaté 1. světovou válkou zapříčinily nejen takřka úplné vykořenění křesťanské civilizace z tohoto území, nýbrž také to, že se život bývalých křesťanských minorit Osmanské říše od roku 1923 odvíjí většinou již za hranicemi jejich původní domoviny.

Předkládaná monografie patří ve světovém kontextu vůbec k prvním pokusům představit danou problematiku na akademické úrovni v celé její šíři, tedy nikoli pouze jako národní tragédii Arménů, ale jako proces likvidace všech křesťanských komunit Osmanské říše. Časové vymezení práce, konkrétně rozmezí let 1914–1923, tedy od začátku 1. světové války až po vznik novodobého Turecka, rovněž sleduje uvedenou linii. Zvolený postup představuje logický krok – jestliže ještě v roce 1965 mohlo být vyvražďování Arménů označováno za „zapomenutou genocidu“ zasypanou v povědomí většiny světa pod „nánosem mlčení“ a neexistovala dokonce ani jediná komplexní vědecká publikace, památník či muzeum, které by tyto hrůzy připomínaly, dnes je situace podstatně jiná. O arménské genocidě již máme k dispozici desítky monografií, stovky studií a statí od předních historiků, politologů a publicistů, neustále jsou publikovány nové archivní prameny, memoáry a svědectví, pravidelně jsou pořádány vědecké konference i vzpomínkové akce.

Přestože se arménská genocida stala ve veřejném prostoru za posledních padesát let známým a široce diskutovaným fenoménem, o likvidaci dalších křesťanských menšin totéž říci nemůžeme. Hovoří-li se dnes o vyvražďování Asyřanů/Syřanů jako o „vymazané“ (obliterated) genocidě, perzekuci anatolských a pontských Řeků bychom mohli nazvat genocidou „objevovanou“. Potřebu rozšíření studia problematiky, zjevnou v posledních letech, si ostatně začínají uvědomovat jak badatelé, tak zástupci jednotlivých náboženských komunit. Zdá se, že pouze tímto způsobem se lze dobrat nových poznatků a přiblížit se objektivnímu historickému zhodnocení událostí. Jistý mezník ve společném studiu problematiky „křesťanských genocid“ v Osmanské říši představovalo kolokvium upořádané 24. května 2008 v řeckém Komotini pod názvem Tři genocidy, jedna strategie.

Tato kniha si klade za cíl popsat průběh, mechanismy, aktéry, oběti a důsledky této tragédie. K popisu násilností, kterým byly oběti vystaveny, v publikaci užíváme různých termínů – „masakry“, „ukrutnosti“, „řeže“, „zvěrstva“, „pogromy“, „vyvražďování“ aj. Pokud v této práci hovoříme o „genocidě“, zohledňujeme současné dvojí užití tohoto pojmu, a sice v jeho užším i širším smyslu. Užší pojetí je spojeno s mezinárodním trestním právem, širší se týká běžného užití termínu např. v žurnalistice („genocida bosenských Muslimů“, „genocida jezídů v Iráku“ atd.). Zvláště v širším chápání často nemusí docházet k naplnění původního významu pojmu, jak jej definoval polský právník židovského původu Raphael Lemkin (1900–1959), a sice, že se jedná o „*koordinovaný plán různých kroků, vedoucích ke zničení esenciálních základů života národnostních skupin s cílem zlikvidovat je. K tomuto účelu slouží dezintegrace politických a sociálních institucí, kultury, jazyka, národnostního citění, náboženství a ekonomického života národnostních skupin, rovněž pak likvidace osobní bezpečnosti, svobody, zdraví, důstojnosti a života jednotlivců náležejících k těmto skupinám*“.

Genocida (neboli „slovo na ‚g‘“) se stala v diskusi o tom, co se v posledních letech Osmanské říše v souvislosti s křesťanskou populací odehrálo, skutečným kamenem úhelným. Autoři reflektují probíhající dlouholetou celosvětovou diskusi na toto téma i bouřlivé kontroverze a rozhodli se užívat termínu „genocida“ pouze v případě deportací a vyvražďování Arménů. Při popisu násilí na ostatních křesťanských komunitách se ve shodě s většinovým názorem vědecké obce drží obvyklé terminologie.

Arménskou genocidu i vyvražďování a deportace Asyřanů/Syřanů a Řeků lze posuzovat a zkoumat na více úrovních, z nichž každá v sobě zahrnuje několik základních témat: mezinárodní úroveň (geopolitické vlivy, nadnárodní vztahy), vnitrostátní úroveň (konstrukce „vnitřního nepřítele“, polarizace vzájemných vztahů, regionalizace aj.) a osobnostní úroveň (mikro-historie).

V této publikaci se snažíme o kombinaci těchto přístupů. Kniha sestává ze čtyř částí. První uvádí ve dvou kapitolách do politické, národnostní a ekonomické situace Osmanské říše od poloviny 19. století do roku 1914 (reformy Tanzímátu, dopad sultánských dekretů Hatt-ı Şerif-i Gülhane a Hatt-ı Hümayûn, panování sultána Abdülhamida II., mladoturecká revoluce roku 1908, balkánské války 1911–1913, vstup Vysoké porty do 1. světové války aj.) a do společenské a církevní situace, v níž se nacházely arménská, asyrská/syrská a řecká menšina (systém milletů, struktura hierarchie aj.). Pozornost je věnována také prvním vlnám pronásledování během tzv. hamídijských masakrů (1894–1896) a pogromu v kilíkijském městě Adana a jeho okolí (duben 1909).

V druhé části již autoři přecházejí bezprostředně k událostem z let 1914–1923. První kapitola je věnována genocidě Arménů v letech 1915–1916. Chronologický přístup umožňuje pochopit časovou souslednost událostí (Vanské povstání, zatčení arménské konstantinopolské elity, vydání příkazu k deportacím, vyvraždění mužské populace, ozbrojený odpor obránců Mojžíšovy hory), přístup geografický pak přináší detailní popis průběhu samotných deportací. Děsivé následky vyhnání do východosyrské pouště jsou demonstrovány na osudu žen a dětí v koncentračních táborech s centrem v Deir ez-Zoru. Podkapitola Spravedliví mezi národy pak uvádí jména těch, kdo se odmítli násilností účastnit nebo Arménům v nouzi pomáhali. Ve druhé kapitole, popisující vyvražďování Asyřanů/Syřanů, rovněž dominuje geografický princip. Syrští křesťané tehdy trpěli společně s Armény, a to jak v severní Mezopotámii (města Diyarbekir, Mardin, Siirt, Tur Abdin), tak v pohoří Hakkari a v perském Ázerbájdžánu (Urmíja, Salmás a okolí). Úkladná vražda katolika-patriarchy Már Šimuna Benjamina v březnu 1918 a další vlna pronásledování pak vedly k hromadnému exodu Asyřanů/Syřanů do Brity ovládaného Hamadánu.

Třetí kapitola druhé části popisuje etnické čistky páchané na Řecích v Thrákii a Malé Asii, stejně jako pronásledování, deportace a likvidaci Řeků z Pontu. Širší kontext historického řecko-osmanského potýkání pak úzce souvisí s tzv. smyrenskou tragédií: v září 1922 došlo v tomto městě k mohutnému požáru (hořely pouze křesťanské čtvrtě, řecká a arménská), jenž si vyžádal desetitisíce obětí.

Ve třetí části se pozornost přesouvá k následkům událostí. Pokud jde o Armény, je pozornost věnována mj. arménsko-osmanským vojenským konfliktům (1918–1920), válečným soudům s viníky genocidy v Konstantinopoli (1919–1920), pomstě a zavraždění některých pachatelů násilností, životu Arménů v poválečném Istanbulu, „Kryptoarménům“, současným arménsko-tureckým a arménsko-ázerbájdžánským vztahům aj. Pokračování tzv. asyrské otázky v poválečných letech je sledováno s ohledem na vývoj v oblasti – včetně definitivního vyhnání Asyřanů/Syřanů z pohoří Hakkari (1924–1925), masakru v irácké vesnici Simele (1933) a zformování diaspory. Řecko-turecké vztahy došly tragického vyústění ve výměně obyvatelstva (1922–1923), během něhož muselo území Osmanské říše opustit 1,3 milionu Řeků a z Řeckého království pak bylo přesunuto zhruba půl milionu muslimů.

Závěrečná, čtvrtá část knihy nese název Otázky, odpovědi a širší kontext a přináší osm kapitol, v nichž se autoři věnují problémům podílu Němců a Kurdů na násilnostech, paralelám mezi arménskou genocidou a židovským holokaustem, ohlasu masakrů v dobovém českém tisku a tzv. kulturní genocidě křesťanů v Osmanské říši a dnešním Turecku; poslední tři kapitoly analyzují vliv tragických událostí na literaturu, hudbu, malířství, film a divadlo všech tří národů.

Autoři vnímají problematiku likvidace křesťanů na sklonku Osmanské říše výhradně jako *poznávací*, nikoliv *politické* téma. Aktuálnost jí přidává i současná zoufalá situace blízkovýchodních křesťanů, kterou lze do jisté míry vnímat jako pokračování likvidace těchto starobylých komunit v místech, kde po staletí žijí. Nejtragičtějším událostem svých moderních dějin říkají jednotlivé komunity různě – Arméni je označují *Mec Jeghern* (Velký pogrom), *Aghet* (Pohroma, Katastrofa) nebo *Achsor* (Exil, Vyhoštění); Asyřané je nazývají *Sajfó* (Rok meče), *Gunhé* (Rány osudu) nebo *Firmano* (Ferman, tj.

dekret či listina v tomto případě povolující vraždění křesťanů); pro Řeky se jedná o *Sfagi* (Masakr), *Xerizomos* (Vykořenění, Vyhánění) či *Megale katastrofe* (Velká katastrofa). Zapamatujme si tato neznámá, tajemná slova, předcházejí totiž nejen hebrejskému *Šoa* ale také mnoha dalším výrazům, jež označují masové ukrutnosti, které lidé různé víry i národnosti museli v minulosti prožít.

Autor: -mp-